

Sara Močinić

Histria archaeologica br. 41/2010, studeni 2011.

Broj 41 časopisa *Histria archaeologica* donosi rezultate posljednjih istraživanja na području arheologije, koja su proveli hrvatski i inozemni znanstvenici. Sadrži i vrijedne prinose iz polja povijesti i antropologije te restauracije spomenika. Radovi se temelje na izvornoj građi i unapređuju naše znanje o Istri i okolnim područjima od kamenog doba do danas.

U prvom članku, pod naslovom **»Brončane sjekire i njihovi dijelovi. Opažanja na primjeru nalaza s Monkodonje u Istri«**, autori **B. Hänsel, B. Teržan i K. Mihovilić** donose nove podatke sa svojih dugogodišnjih istraživanja brončanodobne gradine Monkodonja kraj Rovinja. Većina predmeta (sjekire i ulomci sjekira) predstavljenih u članku pronađena je na površini ili odmah ispod, pomoću detektora metala. Autori pretpostavljaju da se u Monkodonji nalazila radionica bronce, jer je na jednom mjestu unutar naselja pronađeno više kapljica istog materijala (ostatci lijevanja) i tragovi jake vatre te malo dalje kameni kalup.

Autori su opisali dvije cijele sjekire, šest ulomaka oštrica i tri velika tjemena fragmenta. Za cijele predmete i velike fragmente zaključili su da spadaju u dvije vrste sjekira. Starija su vrsta sjekire s pojačanim rubovima, datirane oko 1600. g. pr. Kr. Najčešća su nalazišta te vrste sjeverno od Istre, u Sloveniji, Austriji i Furlaniji. Druga su vrsta sjekire sa zaliscima, koje autori datiraju u 14. st. pr. Kr. i situiraju na široko područje od Istre do zapadne Mađarske. Na temelju stanja u kojem su sjekire i njihovi dijelovi pronađeni autori donose zaključke o uporabi sjekira. Za male ulomke oštrica pretpostavljaju da su nastali lomljenjem svakodnevnim korištenjem kao alatom za obradu drva. Za jednu od cijelih sjekira, koja je pronađena u vanjskom dijelu bedema, pretpostavljaju da se njome koristilo kao oružjem. Za ostale dijelove autori donose dokaze da su namjerno slomljeni iz čega zaključuju da su upotrebljavani kao premonetarna jedinica za razmjenu dobara. S istom su vrijednošću upotrebljavani i u ritualima žrtvovanja.

Vrijedan su doprinos toga istraživanja teze da je bronca iz Monkodonje lijevana na licu mjesta te da se fragmentima bronce određene težine koristilo kao premonetarnim sredstvom plaćanja.

U članku **»Prilog arheološkoj topografiji i poznavanju urbanističkog razvoja grada Buja. Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja na Trgu sv. Servola 2010. g.«** autori **J. Višnjić, T. Percan i I. Pleština** predstavljaju rezultate prvih sustavnih iskopavanja u povijesnoj jezgri grada Buja. Nalazi s istražene lokacije prikazuju razvoj od eneolitika do danas. Tako saznajemo da je od eneolitika do srednjega brončanog doba (3. i prva polovica 2. tisućljeća pr. Kr.) na tome mjestu bilo prapovijesno naselje, što autori potkrepljuju nalazima ulomaka keramičkih posuda za skladištenje i pripremanje hrane. Nakon toga perioda autori pretpostavljaju da mjesto nije bilo naseljeno, jer nema nalaza sve do razvijenoga srednjeg vijeka. Tada je na toj lokaciji prvi put sagrađena crkva, a okolni je prostor korišten kao groblje. Pronađeni su ostatci skeletnih grobova u lošem stanju jer su se nalazili plitko ispod površine, pa su ih infrastrukturni radovi u kasnijim razdobljima oštetili. Grobljem se koristilo od 10.-11. stoljeća do kasnoga srednjeg vijeka. Autori opisuju pronađeni sjevernoga segmenta bedema, za koji su zaključili da je izgrađen u 12. ili 13. stoljeću po uzoru na Motovun. Nakon prestanka uporabe groblja na tome mjestu počinje gradnja stambenih objekata. Zanimljiv je podatak, koji nam autori prenose, da unatoč sukobu s Mletačkom Republikom ovdje stiže luksuzna keramika iz sjeverne Italije. U 18. i 19.

stoljeću na istraženom lokalitetu ruše se stariji objekti i grade novi. Nakon Drugoga svjetskog rata dobar dio starogradske jezgre prepušten je propadanju.

Znanstveni je doprinos toga rada obogaćivanje malobrojnih povijesnih izvora o razvoju starogradske jezgre Buja.

Članak **»Arheološko zaštitno istraživanje na trasi istarskog Ipsilona – Lokalitet Brestić-Višnjana«**, autora **R. Zlatunića**, prikazuje rezultate istraživanja dvaju građevinskih objekata iz antičkoga, odnosno kasnoantičkoga razdoblja na brežuljku Brestić kod Višnjana. Kako nam autor prenosi, najstariji su nalazi pronađeni izvan arhitektonskog objekta, a radi se o nekoliko kamenih i keramičkih ulomaka iz srednjega ili kasnoga neolitika. Nakon toga vremenski slijede ostatci antičke gospodarstvene vile. To su zidovi građeni fino obrađenim kamenom vezanim maltom, ulomci luksuzne keramike i amfora te metalni nakit i oruđe. Život se na lokaciji nastavlja bez prekida u kasnoantičkom dobu, kada je sagrađen absidalni objekt nepoznate namjene, čiji se zidovi razlikuju od antičkih zbog gradnje slabije obrađenim kamenjem vezanim s jako malo malte. Pokretni nalazi iz ovog razdoblja ne razlikuju se bitno od antičkih.

Vrijedan doprinos istraživanja provedenog na brežuljku Brestić kod Višnjana otkriće je još jedne antičke gospodarstvene vile te dokaz da je lokacija bila neprekidno nastanjena od 1. do 4. stoljeća.

Autori **D. Bulić i I. Koncani Uhač** u članku **»Figlina u Fažani i njezina preobrazba u kasnoj antici«** predstavljaju zaključke svog istraživanja o radionici keramike (figline) koja se u antičko doba nalazila na prostoru povijesne jezgre današnje Fažane, na otprilike 5000 m². Saznajemo da je kompleks keramičarske radionice sagrađen u 1. st. po. Kr. da bi se u njemu proizvodile amfore za izvoz istarskoga maslinova ulja, koje se proizvodilo na velikim posjedima rimskih senatorskih i konjaničkih obitelji. Radionica u Fažani bila je najprije u vlasništvu senatorske obitelji Lekanija, dok u vrijeme Vespazijana prelazi u carsko vlasništvo. Tijekom istraživanja, kako nam autori prenose, pronađene su dvije keramičarske peći, iako ih je vjerojatno bilo više, velika vodosprema gdje se čuvala voda pomoću koje se obrađivala glina, te skladišni prostori.

Figlina prestaje s proizvodnjom najkasnije do kraja 3. stoljeća: prema autorima kriza u Rimskom Carstvu značila je kraj izvoza, zbog čega velike količine amfora za ulje više nisu bile potrebne. Nakon toga, u 4. ili 5. stoljeću na istoj lokaciji, smješteno je postrojenje za prerađu grožđa ili maslina, što autori zaključuju na temelju nalaza dijelova tijeska. Tijesak je datiran pomoću keramike koja se nalazila u istom sloju zemlje kao njegovi dijelovi. Autori pretpostavljaju da se na tom mjestu nastavio život i rad, ali s različitom specijalizacijom.

Svojim istraživanjem autori su dali doprinos upoznavanju strukture i pozicije keramičarske radionice u Fažani: uspjeli su locirati dvije peći, vodospremu i dio skladišnog prostora. Osim toga, zaključili su da se na istoj lokaciji u kasnoj antici smješta postrojenje za proizvodnju vina ili maslinova ulja. Time su doprinijeli boljem poznavanju gospodarskih prilika južne Istre u antičko i kasnoantičko doba.

Drugi članak autora **R. Zlatunića** u ovom izdanju časopisa nosi naslov **»Zaštitno arheološko istraživanje na području uspona Frana Glavinića i istraženost mreže rimskih ulica Pule«** i prenosi nam saznanja koja su dosad prikupljena o rasporedu ulica Pule u rimsko doba. Tijekom zaštitnih radova u usponu Frana Glavinića ponovno je pronađen dio antičke popločene ceste i, ispod nje, ostatci još funkcionalnoga kanalizacijskog i odvodnoga kanala iz istoga doba. Na osnovu ovog nalaza i sličnih provedenih u zadnjem stoljeću u Puli, autor potvrđuje da mreža

antičkih cesta slijedi predrimski (histarski) model u kojem su gornja (današnja ulica Castropola) i donja (današnje ulice Sergijevaca i Kandlerova) koncentrična kružna ulica radijalno spajane usponima (od kojih jedan dio odgovara današnjima, kao u slučaju uspona F. Glavinića). Autor nam predstavlja i drugi model, ortogonalni, za koji navodi da nije arheološki dokazan, u kojem bi glavne ulice bile s jedne strane dvije kružne ulice kao decumanus, a s druge strane cardus koji bi išao od jugoistočnog kuta foruma, kod današnjeg samostana sv. Franje, preko tjemena brežuljka do Dvojnih vrata.

Ovim člankom autor doprinosi potvrđivanju ranijeg zaključka o postojanju koncentrično-radialne mreže ulica u Puli u rimsko doba.

U članku **»Poslije Nezakcija«** autor **M. Zaninović** donosi zaključke o tome što se događalo u Istri u zadnja dva stoljeća prije Krista, na temelju onodobnih pisanih izvora i istraživanja provedenih u zadnjih deset godina. Autor započinje s detaljnim opisom rata između Histra i Rimljana od 221. do 177. pr. Kr. na osnovu zapisa povjesničara iz augustova doba, Tita Livija. Autor članka ističe kako su Histri spominjani među drugim ilirskim plemenima zbog njihovih gusarskih aktivnosti koje su ometale rimsko trgovanje morem te kako su poraženi u genocidnom pohodu Rimljana u kojem je većina ratnika poubijana ili prodana u roblje. Nema pisanih izvora koji govore o periodu nakon osvajanja. Prema mišljenju autora uslijedilo je mirno razdoblje o kojem povjesničari nisu imali interesa pisati. Akvileja je tada bila glavni grad na tom području, a na istarskom poluotoku gradovi su bili važni samo kao usputne postaje pomorske trgovine. Rimljani nisu imali interesa u unutrašnjosti. Među lukama određenu važnost zadržao je i Nezakcij koji je postao municipij nakon bitke kod Akcija (31. pr. Kr.) iako se nalazio na teritoriju grada koji je već imao status kolonije (današnja Pula).

Vrijedan je doprinos toga članka produbljivanje poznavanja gospodarskih i političkih prilika na istarskom poluotoku u dva stoljeća nakon pada Nezakcija.

Članak **»Dvojna vrata, Pula. Konzervatorsko-restauratorski osvrt«** autorice **Đ. Gobić-Bravar** donosi početne rezultate projekta očuvanja pulskih spomenika. Radi se o dijagnozi vrsta degradacija prisutnih na spomeniku i zabilježavanju njihovih lokacija na nacrtu spomenika. To čini bazu za svaku daljnju intervenciju.

Autorica je istražila povijest Dvojnih vrata od njihove gradnje (koja datira u 2. stoljeće) do iskopavanja (spomenik je bio zatrpan do polovice 19. stoljeća) i raznih restauratorskih zahvata u 19. i 20. stoljeću. Svi ti podaci pomogli su joj u shvaćanju današnjeg stanja građevine. Nakon pažljivog osobnog pregleda spomenika autorica je zaključila da nema statičkih oštećenja (tj. koja bi prijetila urušavanjem objekta). Degradacije na koje je naišla su estetske i strukturalne prirode. Estetske degradacije su npr. mrlje ili grafiti, koji zahtijevaju čišćenje, dok su strukturalne degradacije, oštećenja samog materijala od kojeg je spomenik izgrađen te zahtijevaju puno pažljivije postupke. Prema mišljenju autorice nakon čišćenja spomenika trebalo bi uzeti uzorke materijala da bi ih se analiziralo prije klasične restauratorske intervencije. Nadalje, autorica navodi sve tehnike kojima bi se moglo sanirati postojeća oštećenja, s njihovim prednostima i nedostacima, stvarajući tako temelje za odluku o daljnjim zahvatima na spomeniku.

Znanstveni je doprinos toga članka izrada grafičkih reprezentacija svih vrsta i oblika oštećenja zamijećenih na pulskom spomeniku Dvojna vrata uz prijedlog mogućih zahvata radi njegova očuvanja.

Zadnji članak časopisa *Histria archaeologica* naslovljen je »**Starohrvatska populacija iz Triblja – zdravlje i bolesti**«. Autorice **Z. Premužić** i **P. Rajić Šikanjić** analizirale su skeletne ostatke 25 osoba iz 18 grobova otkrivenih tijekom istraživanja 1999. i 2000. god. kod crkve sv. Marije u Triblju, na Vinodolskom području. Autorice su podijelile skupinu po spolu i dobi pomoću morfološke analize, to jest pregledom izgleda i oblika pojedinih kosti. Zatim su potražile na kostima promjene koje se mogu vezati uz posljedice bolesti ili traume. Na temelju svog istraživanja donijele su pretpostavke o životu u starohrvatskom Vinodolu od 9. do 11. stoljeća.

S obzirom na mali broj lomova kosti, koji su svi zarasli za života osobe, autorice su pretpostavile da je razina nasilja bila niska i da su lomovi posljedice nesreća. Među skeletnim ostacima djece uočile su veliki postotak znakova skorbuta (kroničnog nedostatka vitamina C), zbog čega su pretpostavile da je ta zajednica doživjela duža razdoblja poljoprivredne katastrofe i nedostatak svježega voća i povrća. Autorice su uočile i veliki postotak tragova osteoartritisa i drugih bolesti vezanih uz mehanički stres i teške fizičke aktivnosti među starijim osobama.

Na temelju obavljene analize, autorice su zaključile da je populacija u Triblju živjela u lošim uvjetima koji su se očitovali u neprimjerenj prehrani i dugotrajnom fizičkom radu, čime su značajno doprinijele poznavanju materijalnih prilika na području starohrvatskoga Vinodola.

Petra Nikšić

Opuscula Archaeologica, Radovi Arheološkog zavoda, Vol. 35 No.1

Novi broj ovoga časopisa u izdanju Arheološkoga zavoda Filozofskoga fakulteta u Zagrebu donosi deset novih članaka, od čega devet izvornih znanstvenih članaka i jedan pregledni rad. Teme koje autori obrađuju pokrivaju razdoblja od neolitika do kasnoga srednjeg vijeka. Svi su članci objavljeni dvojezično, na hrvatskom i engleskom jeziku, te dostupni i u elektroničkom obliku na mrežnoj stranici <http://opuscula.ffzg.hr>.

Autori su prvoga članka **Litički nalazi s otoka Sušca** (str. 7-39) Zlatko Perhoč i Rainer Altherr. Oni već u uvodu naglašavaju da geološka i arheološka obilježja određuju model interpretacije litičkih artefakata. U sljedeća dva poglavlja objašnjavaju dva postojeća modela nazvana po lokalitetima Vela spila i Zala. U poglavlju u kojem je opisan model Sušac iznesena je i glavna tema članka, a to su artefakti od valutica silicijskih stijena koje autori nazivaju rožnjačkim valuticama. Problem koji ističu jest da na otoku dosad nisu pronađeni autohtoni izdanci rožnjaka iako su prisutne sve faze operativnoga lanca izrade alatki te njihova korištenja i odbacivanja. U naredna dva poglavlja nabrojena su arheološka nalazišta na Sušcu pregledana tijekom višegodišnjih prospekcija, s posebnim naglaskom na neolitičko nalazište na položaju 027. Istaknuta je pojava keramike srednjoneolitičke velolučke kulture i brojnih ulomaka opsidijana liparskoga podrijetla. Cijelo je poglavlje zatim posvećeno litičkim artefaktima s položaja 027 među kojima se nalaze brojne alatke, tehnološke jezgre i lomljevine. U poglavlju o artefaktima od nodularnoga rožnjaka autori donose zaključak da je kao sirovina korišten autohtoni izdanak rožnjaka jer nema tragova trošenja nodularne okorine izazvane transportom. Riječ je o nepoznatom izvoru na samom otoku Sušcu ili nekom drugom mjestu u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini ili Apuliji. U